

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлено зміст понять “естетична культура”, “естетична культура особистості” та “естетична культура вчителя” крізь культурологічну й психолого-педагогічну призму. Розкрито й науково обґрунтовано теоретичні основи формування естетичної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, як важливої умови його професійного зростання; а також проаналізовано стан і визначено проблеми художньо-педагогічної освіти в контексті естетизації особистості.

Ключові слова: естетична культура, естетична культура особистості, естетична культура вчителя, вчитель образотворчого мистецтва.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У сучасних умовах духовного та культурного відродження української нації, зростання національної свідомості суспільства важливого значення набуває проблема формування в молодого покоління національної художньої та естетичної культури. Провідна роль у вирішенні цього завдання належить, насамперед, вчителю, спроможному розуміти особливості формування естетичної культури й вільно орієнтуватися в різноплановому світі мистецтва. Студенти вищих художньо-педагогічних навчальних закладів повинні бути як високої фахової кваліфікації, так і стати одночасно носіями високих духовних цінностей та ідеалів культури українського народу, здатними до виховання естетичної культури школярів.

Зазначимо, що для здійснення освіти, яка повністю задовольнятиме соціальні потреби, необхідний педагог, який має сучасне педагогічне мислення, потребу в здійсненні повноцінної професійно-педагогічної діяльності, сформовані дидактичні ціннісні орієнтації, володіє технологіями навчання й формами взаємодії між учасниками педагогічного процесу, прагне до особистісної та професійної самореалізації. Іншими словами, йдеться про виокремлення естетичної культури майбутнього фахівця як інтегруючої складової його професійної культури. Водночас недостатньо розроблені науково-методичні основи формування естетичної культури учителя як основного фактора, який сприяє ефективному вирішенню завдання щодо формування естетичної культури дитини, зумовлюють інтерес до поглибленого вивчення даного питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... Насамперед, варто зазначити що, дослідженню проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва завжди приділялась належна увага. Зокрема, положення теорії мистецької освіти та художньо-педагогічної підготовки викладачів мистецьких дисциплін обґрунтовано в працях вітчизняних учених Г. Сотської, В. Бутенка, С. Коновець, М. Лещенка, В. Орлова, О. Отич, Г. Падалки, В. Радкевич, С. Соломахи, О. Щолокової, Т. Носаченко, Л. Масол, О. Рудницької, Н. Миропольської, М. Пічкура, О. Тюрікової та ін.

Формуванню базових знань і вмінь з образотворчого мистецтва в майбутніх учителів присвячено праці І. Мужикової, О. Каленюк. Розвиток творчих здібностей та творчого мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва висвітлено у доробках М. Стась, О. Кайдановської.

Проблема естетичного виховання у естетико-педагогічному аспекті широко представлена у спадщині видатних українських педагогів та діячів освіти П. Каптерева, С. Лисенкової, С. Русової, Е. Михеєвої, К. Ушинського та ін. Значний внесок у розробку теорії естетичного виховання зробили Ю. Боров, О. Буров, Л. Волович, І. Долецька, М. Каган, В. Розумний, А. Макаренко, О. Семашко, В. Сухомлинський, В. Шестакова та ін. Насамперед вони визначили основні поняття, на які потрібно спиратися при побудові системи естетичного виховання.

Поняття “естетична культура” розглядалася багатьма науковцями, серед яких І. Зязюн, Г. Апресян, А. Комарова, В. Малахов, М. Овсянников, Л. Печко та ін., які наголошують, що її формування пов’язане з розвитком естетичних творчих здібностей особистості.

Питанням формування естетичної культури студентів займаються вчені О. Рудницька, Г. Кутузова, Н. Миропольська, В. Кудін, та ін. Дослідники А. Гордійчук, А. Комарова, О. Коробко, В. Кудін, Г. Падалка, Д. Фоменко та ін. вважають, що компонентами естетично розвиненої особистості майбутнього викладача та його естетичної культури є естетична спрямованість. Вона складається з системи установок, мотивів, художнього інтересу, ціннісних орієнтацій, естетичних смаків та ідеалів.

Як бачимо, проблема естетичної культури, її формування в майбутніх учителів є актуальною і потребує подальшого дослідження та висвітлення.

Формулювання цілей статті... Метою статті є висвітлення теоретичних основ формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження... Згідно з Концепцією виховання дітей та молоді у національній системі освіти, цілісний процес виховання передбачає художньо-естетичну освіченість і вихованість особистості. Виховуючи у молоді естетичні погляди, смаки, які ґрунтуються на народній естетиці та на кращих надбаннях цивілізації, національне виховання передбачає вироблення умінь власноруч примножувати культурно-мистецьке надбання народу, відчувати й відтворювати прекрасне у повсякденному житті, передбачає формування навичок гарної поведінки, доброзичливого ставлення до людей [2, с. 179].

Здійснений аналіз значення естетичної культури для усвідомлення досягнутого в науці, мистецтві, моралі, філософії і особливо в педагогіці дає підстави для висновку щодо визначення поняття “естетичної культури” як феномену, що розглядається як інтегрована особистісна якість. Вона виражається у здатності індивіда естетично сприймати дійсність і мистецтво, давати їм естетичну оцінку, а також приймати активну участь у перетворенні оточуючого світу, втілювати його в створюваних цінностях.

Погоджуючись із думкою науковців (В. Гриньова, М. Каган та ін.) вважаємо, що естетична культура включає в себе способи і результати діяльності людини і розглядається як механізм, що регламентує і регулює поведінку та діяльність людини, а сама людина є її носієм і ретранслятором. Прихильники цього підходу визначають естетичну культуру як єдність естетичних знань, переконань, почуттів, навичок і норм діяльності й поведінки [3; 4].

Також доведено, що зв'язок між естетичною та загальнолюдською культурою визначається сферою активної життєдіяльності людини. Поняття “естетична культура” необхідно розглядати не лише з культурологічного, а й з психолого-педагогічного погляду. В культурологічному підході встановлюються, перш за все, закономірності зв'язку суспільної та особистої культури людини, а психологічний аналіз дозволяє побачити внутрішні, приховані рушійні сили для оволодіння людиною культурою, розглянути культуру як розвинену в людині здатність бачити світ, як її духовне освоєння в уявлюваних образах почуттєвої свідомості [5].

Сьогодні естетична культура особистості визначається як здатність й уміння відчутти своє єднання зі світом, змістовно пережити глибину та розмаїття цих взаємин, або як формування внутрішнього світу в його цілісності з огляду на цілісність зовнішнього світу. Естетична культура особистості може розглядатися і як показник інтеграції в єдине ціле всіх людських якостей і здібностей, що утворює базисну структуру характеру, сукупність ціннісних векторів особистості в її взаєминах зі світом, орієнтирів, які стосуються та спрямовують змістові та виразні сторони людської діяльності; це також уміння розшифрувати й організувати естетичний досвід, передбачити перспективу розвитку свого існування у світі, визначити тенденції загального процесу своєї взаємодії з ним [1, с. 13].

Аналіз змісту поняття “естетична культура особистості” за результатами вивчення енциклопедичних, філософських, психологічних, педагогічних та інших джерел дозволяє стверджувати, що процес формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва необхідно розглядати як комплекс взаємопов'язаних між собою компонентів, форм і методів виховання і навчання, які забезпечують цілеспрямований, послідовний, неперервний естетичний вплив на суб'єктів педагогічного процесу з метою розвитку в них естетичних знань, емоційно-чуттєвої сфери, естетичних позицій, естетичних здібностей, активності в естетичній діяльності, готовності до естетико-виховної роботи в школі [6].

Не можемо не згадати при розгляді нашого питання відомого вітчизняного педагога-гуманіста В. Сухомлинського, який стверджував, що духовно-естетична культура є необхідною умовою педагогічної майстерності вчителя. Важливими духовними якостями вчителя видатний педагог вважав естетичне сприйняття як чуттєве розуміння оточуючого світу, здатність пізнавати його розумом і серцем, естетичну оцінку педагогічних явищ і процесів порівняно з естетичним ідеалом, естетичні почуття, уявлення і судження як результат такої оцінки, що і складають серцевину естетичної культури педагога, основу мистецтва виховання. При цьому вчений наголошував на внутрішній і зовнішній красі вчителя, вважаючи її потужним стимулом естетичного розвитку його вихованців. Учитель, у якого несформований певний рівень естетичної культури, не здатен виховати духовно багате покоління. Тільки той педагог, який сам вміє бачити та відчувати прекрасне у навколишньому, зможе навчити цього вихованців [8, с. 101.]

Н. Чернікова зазначає, що естетична культура студента педагогічного університету виявляється у сформованості естетичного ставлення до навколишньої дійсності й створює можливості для творчої самореалізації в різноманітних видах навчальної та позанавчальної діяльності. При цьому дослідниця наголошує, що в контексті підготовки майбутнього педагога естетична культура виконує ряд функцій: пізнавальну (пізнання світу прекрасного), трансляційну (збереження і передача культури), нормативну (оволодіння нормами естетичної поведінки), аксіологічну (сприйняття культури як цінності), семіотичну (оволодіння специфічною мовою культури), гедоністичну (потреба в насолоді) [10].

У висвітленні нашого питання необхідно проаналізувати також провідні наукові-педагогічні підходи у формуванні естетичної культури студента, серед яких:

– аксіологічний підхід – у процесі формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва передбачає чітке визначення цінностей як підґрунтя його реалізації; створює сприятливі умови для розвитку емоційно-ціннісних переживань і ціннісних орієнтирів кожної особистості; перенесення акценту на опанування студентами освітніх і специфічних цінностей педагогічної діяльності як провідних її пріоритетів та формування у педагогів-художників соціально значущих ціннісних педагогічних дій як необхідної передумови того, щоб у майбутньому вони були здатні прийняти унікальність аксіологічної сфери кожного учня й забезпечити на цій основі успішну суб'єкт-суб'єктну взаємодію;

– культурологічний підхід – спрямовується на те, що формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва безпосередньо знаходиться у прямому взаємозв'язку з культурою, що забезпечує культуровідповідність художньо-педагогічної освіти, мобілізує естетико-культурологічні ресурси майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, надає можливість сходження від його індивідуального до духовно-практичного досвіду людства, тобто суб'єкта культури, здатного до самовизначення і самореалізації;

– компетентнісний підхід – забезпечує формування професійної естетичної компетентності майбутнього педагога-художника, яка полягає в здатності керуватися набутими естетичними знаннями і художніми вміннями, в готовності використовувати отриманий естетичний досвід у самостійній практичній художньо-творчій діяльності, що є вагомим підґрунтям формування їхньої естетичної культури;

– системний підхід – дозволяє оптимізувати цей процес, визначити системоутворюючі зв'язки, що забезпечує упорядкованість структури навчально-виховного процесу та надає йому характеру емерджентності (наявність у системи властивостей цілісності, тобто таких властивостей, які не притаманні складовим елементам; є однією з форм прояву принципу переходу кількісних змін у якісні; цілісність).

А. Федь вважає, що тільки тоді, коли вчитель свідомо організовує власну діяльність з урахуванням гармонійного поєднання моральних, фізичних та естетичних координат, що перетинаються на так званій площині людяності, можна досягти естетичного розвитку. Результатом цього процесу є естетичний педагог – досконалий, особистість широкого культурного діапазону, здатна розкрити для учнів суспільну цінність навчальної дисципліни, її приховану сутність через власне естетичне "Я". Звідси й чітка естетична координація всієї діяльності естетичного педагога, при цьому він демонструє необмежені можливості, його діяльність піднімається до рівня творчості, через творчість досягає вершин краси [9].

На основі відокремлених компонентів естетичної культури майбутнього спеціаліста і їх складників можна визначити критерії його сформованості:

- естетико-педагогічна спрямованість мотиваційної сфери. Показники – вияв зацікавленості у професійній діяльності, розвиненість естетичних потреб та інтересів, різноманітність особистісних художніх уподобань;

- художньо-естетична ерудованість. Показники – виявлення знань у сфері естетики, світової художньої культури, наявність фонду спеціальних знань, умінь та навичок, здатність правильно визначати естетичні категорії у сфері мистецтва;

- творчі вияви. Показники – оперування художньо-естетичними знаннями, використання творчих елементів в організації професійної діяльності, вияв здатності до творчого підходу в ній [7, с. 6].

Відмітимо також, що практична підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва у педагогічному навчальному закладі має бути пов'язана з розвитком емоційно-чуттєвого сприймання краси. У процесі здобуття професійної освіти майбутні вчителі повинні оволодіти вміннями й навичками естетичної оцінки своїх дій, творчого розв'язання професійних завдань, що пов'язані з естетичним змістом професійної діяльності. Духовно-практичне освоєння системи естетичної культури передбачає оволодіння необхідними способами організації педагогічного процесу з урахуванням естетичних вимог [11].

Науково доведено, що одна із проблем, яка виникає під час підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва – не надання належного значення формуванню їх естетичної культури. Саме тому простежується низький рівень естетичної підготовки вчителів, які не можуть успішно здійснювати процес формування естетичної культури своїх учнів. Тому, перш за все, необхідно підсилити естетичний аспект підготовки майбутніх викладачів до педагогічної діяльності, озброїти їх не лише технологічними знаннями, вміннями та навичками, а й підвищувати їх загальний рівень культури, залучати до виставкової, театральної, художньої самодіяльності, організовувати покази розроблених ними творчих робіт, які відображають їх естетичні почуття, смаки та ідеали, внутрішній світ, сприяють розвитку творчої особистості. Для майбутнього вчителя образотворчого мистецтва естетичні емоції стають значущими як самодостатні естетичні переживання, де їх повнота дозволяє вловити нюанси естетичного буття, допомагає розкрити естетичну сутність предметів, визначити характер оцінної реакції.

Висновки... Отже, необхідність збагачення духовно-естетичного середовища майбутнього вчителя образотворчого мистецтва передбачає посилення його уваги до таких проявів, як естетичне сприймання й оцінка явищ суспільного життя, розвиток професійного мистецтва. Усі вони є складовими компонентами того середовища, у якому знаходиться студент, у якому він прагне себе самореалізувати.

Аналіз вище зазначеного та наукових поглядів щодо сутності естетичної культури вчителя дозволяє стверджувати, що вона є важливою складовою загальної педагогічної культури вчителя, здатного до повноцінного сприйняття і розуміння прекрасного в мистецтві й дійсності. Відповідно, сучасному вчителю образотворчого мистецтва мають бути властиві основні якості естетично-розвиненої особистості. Він повинен вміти використовувати власний естетичний потенціал, цінності, ідеали у всіх сферах педагогічної діяльності, що дозволить йому перетворитися у педагога-митця, здатного виявляти інтерес до прекрасного у навколишньому житті й мистецтві та формувати естетичну культуру в учнів.

Використана література:

1. Бані-Ісса Халдун Мохамед Джабер. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період: автореф. дис.... к. пед. н. – Луганськ, 2002. – 20 с.
2. Естетика: [навч. посіб.] / П. Колесніков, О. Колеснікова, В. Лозовий та ін.; за ред. В.О. Лозового. – К. : Юрніком Інтер, 2007. – 208 с.
3. Гриньова В.М. Духовність та культура особистості /В.М. Гриньова // Проблеми сучасного мистецтва і культури: Зб.наук.праць "Теоретико-методологічні питання педагогіки, культурології і мистецтвознавства". – К. – 1998. – С.1-10.
4. Каган М.С. Человеческая деятельность: опыт системного анализа / М.С. Каган. – М. : Политиздат, 1974. – 328 с.
5. Крылова Н.Б., Печко Л.П. Формирование эстетической культуры личности: школа, трудовой коллектив, вуз / Н.Б. Крылова, Л.П. Печко. – М. : Знания, 1986. – 64 с.
6. Мельничук С.Г. Теорія і практика формування естетичної культури майбутніх вчителів (історико-педагогічний аспект) / С.Г. Мельничук. – Кіровоград, 2006. – 248 с.
7. Рудницька О.П. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості / О.П. Рудницька // Художня освіта: проблеми виховання молоді: зб. наук. статей. – К. : ІЗІМН, 1997. – С.3-10.
8. Сухомлинський В.О. Розумове виховання і всебічний розвиток особистості / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 91-106.
9. Федь А.М. Естетичний світ педагога: Монографія. / А.М. Федь. – Слов'янськ : ПП «Канцлер», 2005. – 300 с
10. Черникова Н.В. Формирование эстетической культуры студентов в педагогическом вузе: метод. рекомендации / Н.В. Черникова. – Минск : ИВЦ Минфина, 2010. – 38 с.
11. Шевцов Е. В. Эстетическое воспитание: пути и проблемы / Е.В. Шевцов. – М. : Знание, 1988. – 63 с.

Гатэж Н.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

В статье отражено содержание понятий "эстетическая культура", "эстетическая культура личности" и "эстетическая культура учителя" сквозь культурологическую и психолого-педагогичну призму. Раскрыты и научно обоснованы теоретические основы формирования эстетической культуры будущего учителя изобразительного искусства, как важного условия его профессионального роста; а также проанализировано состояние и определено проблемы художественно-педагогического образования в контексте эстетизации личности.

Ключевые слова: эстетическая культура, эстетическая культура личности, эстетическая культура учителя, учитель изобразительного искусства.

Hatez N.

THEORETICAL BASES OF FORMING OF AESTHETIC CULTURE OF FUTURE TEACHER OF FINE ART

In the article maintenance of concepts "is reflected aesthetic culture", "aesthetic culture of personality" and "aesthetic culture of teacher" through a culturological and psychological, pedagogical prism. It is exposed and theoretical bases of forming of aesthetic culture of future teacher of fine art are scientifically reasonable, as an important condition him professional increase; and also the state is analysed and certain problems of artistically-pedagogical education in the context of aesthetic of personality

The aesthetic culture of student of pedagogical university appears in formed of aesthetic attitude toward surrounding reality and creates possibilities for creative self-realization in the various types of educational. A researcher marks thus, that in the context of preparation of future teacher an aesthetic culture executes the row of functions: cognitive (cognition of the world wonderful), translator (maintenance and transmission of culture), normative (capture of aesthetic behavior norms), axiology (perception of culture as values), semiotic (specific language acquisition of culture), hedonistic (requirement in pleasure).

The necessity of enriching of spiritually-aesthetic environment of future teacher of fine art envisages strengthening of his attention to such displays, as aesthetic perception and estimation of the phenomena of public life, development of professional art.

Aesthetic culture she is the important constituent of general pedagogical culture of teacher apt at valuable perception and understanding wonderful in an art and reality. Accordingly, there must be peculiar basic internalss of the esthetically-developed personality the modern teacher of fine art. He must be able to use own aesthetic potential, values, ideals in all spheres of pedagogical activity, that will allow to him to transform for a teacher-artist able to profess interest to wonderful in surrounding life and art and to bring up an aesthetic culture for students.

Keywords: aesthetic culture, aesthetic culture of personality, aesthetic culture of teacher, teacher of fine art..

Подано до редакції 13.10.2016.

Рекомендовано до друку докт. психол. наук, проф. М.Г. Іванчук